

JERZY NAPIÓRKOWSKI
Bydgoszcz

WPLYW CZYNNIKÓW MORALNYCH I MATERIALNYCH RODZINY NA POSTAWY UCZNIÓW W KLASACH UZAWODOWIONYCH

1. Wprowadzenie

Uczniowie klas uzawodowionych to głównie młodzież, która na różnym poziomie szkoły podstawowej doznała niepowodzeń w nauce. Ponadto młodzież ta sprawiała i nadal sprawia wiele trudności wychowawczych.

Jedną z bezpośrednich przyczyn niepowodzeń szkolnych może być wadliwie funkcjonujące środowisko rodzinne. Ma ono znaczny wpływ na rozwój społeczny uczniów, bowiem rodzina kształtuje stosunek jednostki do otaczającego ją świata i innych ludzi¹. Nie każda jednak podstawowa komórka społeczna jest prawidłowym środowiskiem wychowawczym. Jej braki i niedomagania sprzyjają kształtowaniu się postaw negatywnych. Złe pożycie rodziców (alkoholizm, awantury itd.) i związany z tym brak pełnego zainteresowania się dzieckiem i jego sprawami, bardzo często są bezpośrednią przyczyną nie tylko niepowodzeń dydaktycznych dzieci i młodzieży, ale także zjawiska niedostosowania społecznego. Potwierdzają to badania wielu pedagogów². Ponadto istotnym czynnikiem środowiska młodzieży są warunki mieszkaniowe rodziny, ponieważ uczeń znaczną część dnia spędza w mieszkaniu³. Nie bez znaczenia jest fakt, czy mieszkanie zapewnia poszczególnym jego członkom minimum wygody, czy staje się źródłem konfliktów, a także przyczyną zaburzeń w rozwoju dzieci i młodzieży⁴.

Podstawowym warunkiem prawidłowego funkcjonowania rodziny są również stałe zarobki jej członków.

Wyodrębnione powyżej problemy stały się, między innymi, punktem wyjścia do badań nad wpływem rodziny na niepowodzenia szkolne uczniów klas uzawodowionych. Badania w tym zakresie przeprowadził autor w latach 1974—1977. Ich celem było ukazanie wpływu niektórych czynników środowiska rodzinnego na kształtowanie się postaw uczniów.

Materiały do artykułów uzyskano z badań, którymi objęto 704 uczniów klas uzawodowionych zorganizowanych przy 49 szkołach podstawowych województw: bydgoskiego, toruńskiego, wrocławskiego.

Poniżej przedstawiono wpływ warunków moralnych i materialnych na postawy uczniów klas uzawodowionych. Osiągnięcie zamierzonego celu sprowadzało się do udzielenia odpowiedzi na następujące pytania:

1. Jaki wpływ na kształtowanie postaw uczniów klas uzawodowionych mają warunki moralne rodziny?
2. Jaki wpływ na kształtowanie postaw tych uczniów ma całokształt warunków materialnych?

Przyjmując, że postawa to względnie trwała struktura elementów poznawczych (głównie przekonań) i emocjonalno-motywacyjnych odnoszących się do określonego przedmiotu i wyznaczających zachowanie wobec niego, przyjęto, że postawę pozytywną ucznia wyznaczają: regularne uczestnictwo w zajęciach szkolnych, systematyczna praca, konsekwencja w dążeniu do celu, zaangażowanie społeczne, poczucie obowiązku i odpowiedzialności, kultura osobista oraz właściwy stosunek do otaczającej rzeczywistości. Natomiast postawę negatywną będą determinować takie cechy, jak: brak silnej woli i konsekwencji w dążeniu do celu, niesystematyczność w pracy, niewłaściwy stosunek do innych ludzi, cynizm, wulgarność, kłamstwo, wagary, kradzieże, przestępczość itp.

2. Warunki materialne

Atmosfera domu rodzinnego najsilniej oddziałuje na ukształtowanie określonych postaw i poglądów dziecka. Najistotniejszym jej składnikiem jest charakter pożycia domowego rodziców. Zagadnienie to ilustruje poniższa tabela.

Z dokonanych zestawień wynika, że w znacznej większości rodzin uczniów wykazujących postawy negatywne (140, tj. 59,1%) panuje niewłaściwa sytuacja wychowawcza, wynikająca z mało zgodnego pożycia rodziców. Wymowny jest tu fakt, że wśród 12 uczniów, którzy w ogóle nie znajdują w domu możliwości zaspokojenia potrzeb uczniowskich (żyją w ciągłym strachu, w poczuciu zagrożenia wywołowanym ciągłymi nieporozumieniami i awanturami rodziców) 9 z nich przyjmuje postawy negatywne. Jak widać niewłaściwe stosunki między rodzicami odbijają się ujemnie na postępowaniu dzieci. Ciągłe, choć by nawet nie likwidujące wzajemnej miłości konflikty, szkodliwie wpływają na wrażliwą psychikę dziecka.

Tabela 1. Pożycie rodziców

Charakter pożycia	Ilość uczniów	%	Postawy			
			Pozytywne		Negatywne	
			Ilość ucz.	%	Ilość ucz.	%
zgodne	455	64,6	242	53,2	213	46,8
mało zgodne	237	33,7	97	40,9	140	59,1
niezgodne	12	1,7	3	25,0	9	75,0
ogółem	704	100,0	342	48,6	362	51,4

Właściwe stosunki w rodzinie w największym stopniu niszczy alkoholizm. Z uzyskanych informacji (Tabl. 2.) wynika, że zjawisko alkoholizmu występuje w większości rodzin uczniów wykazujących postawy negatywne. Szczególnie szkodliwe jest wciąganie dzieci do nałogu. Z takich domów rekrutuje się największa grupa uczniów o postawie negatywnej (95% i 66,4%).

Rodzice, będący często pod wpływem alkoholu, nie są w stanie sprawdzić czy ich dzieci piją. Ponadto negatywny przykład rodziców nie sprzyja kształtowaniu się postaw pozytywnych. I odwrotnie: poprawne stosunki rodzinne sprzyjają systematycznej kontroli nad postawą dzieci. Przynosi to wyraźne efekty wychowawcze. Świadectwem jest wysoki odsetek postaw pozytywnych zobrazowany w poniższej tabeli.

Oceniając warunki moralne środowiska rodzinnego, w których wzięto pod uwagę charakter pożycia rodziców i zjawisko alkoholizmu, trzeba stwierdzić, że niewłaściwe oddziaływanie wychowawcze na dziecko jest wówczas, gdy w domu panuje atmosfera kłótni między rodzicami, wynikająca często z alkoholizmu.

Tabela 2. Zjawisko alkoholizmu

Wskaźniki	Ilość uczniów	%	Postawy			
			Pozytywne		Negatywne	
			Ilość	%	Ilość	%
rodzice piją często, ale nie pozwalają pić dzieciom	13	1,5	8	61,5	5	38,5
rodzice piją często i pozwalają pić dzieciom	20	2,8	1	5,0	19	95,0
rodzice piją od czasu do czasu, ale nie pozwalają pić dzieciom	445	63,2	222	49,9	223	50,1
rodzice piją od czasu do czasu i pozwalają pić dzieciom	104	14,8	35	33,6	69	66,4
rodzice nie piją w ogóle i nie pozwalają pić dzieciom	122	17,3	75	62,3	46	37,7
Ogółem	704	100,0	342	48,6	362	51,4

Dzieci z takich środowisk zachowują się z reguły źle, przyjmują postawę obojętności i nieufności względem otoczenia, są nadpobudliwe i agresywne, uciążliwe we współżyciu, wrogo nastawione do nauczycieli i kolegów. Harmonijny rozwój osobowości dziecka jest więc uwarunkowany przez charakter pożycia rodziców (Tab. 3.).

Tabela 3. Wpływ czynników moralnych na kształtowanie postaw uczniów

Czynniki moralne	Średnie postaw	
	Pozytywne	Negatywne
Charakter pojęcia rodziców	39,7	60,3
Alkoholizm	42,5	57,5

Bezsprzeczny staje się fakt, że przyczyną negatywnych postaw uczniów jest w pierwszym rzędzie przykład samych rodziców. Trudno oczekiwać od dziecka pozytywnego stosunku do wymagań kierowanych pod jego adresem, jeżeli jego rodzice są niesolidni i nierzetelni wobec siebie i wobec innych⁶.

3. Warunki materialne

Bardzo ważnym składnikiem środowiska rodzinnego jest poziom bytu materialnego, który wyznaczają przede wszystkim stałe zarobki członków rodziny oraz warunki mieszkaniowe.

Z analizowanych materiałów wynika, że zdecydowana większość uczniów klas uzawodowionych posiada złe warunki mieszkaniowe⁷. Ilustruje to zagadnienie tabela 4.

Tabela 4. Zagęszczenie mieszkań

Warunki mieszkaniowe	Zagęszczenie (ilość osób na 1 izbę)	Ilość ucz- niów		Ilość ucz- niów	
			%		%
dobre	1 – 1,4	55	7,8	201	29,6
	1,5 – 2	146	20,8		
złe	2,1 – 3	215	30,5	503	71,4
	3,1 – 4	136	19,3		
	4,1 – 5	57	8,1		
	powyżej 5	95	13,5		

Zaznaczyć tu należy, że przyjęte wskaźniki zagęszczenia mieszkań są zawyżone w stosunku do średnich województwa (1,32) i kraju (1,28)⁸. Dodajmy, że średnia zagęszczenia dla badanej grupy wynosi aż 2,94 osoby na 1 izbę. Z dużo gorszą sytuacją mieszkaniową spotykamy się w rodzinach uczniów wykazujących postawy negatywne (tab. 5). Mieszkanie nie zapewniające minimum wygody poszczególnym jego członkom staje się często źródłem nieporozumień, konfliktów, a także przyczyną zaburzeń w rozwoju dzieci i młodzieży⁹.

Tabela 5. Warunki mieszkaniowe uczniów

Wskaźniki	Ilość uczniów	%	Postawy			
			Pozytywne		Negatywne	
			Ilość	%	Ilość	%
dobrze warunki	201	28,6	114	56,7	87	43,3
złe warunki	503	71,4	228	45,3	275	54,7
Razem	704	100,0	342	48,6	362	51,4

Efekty pracy dziecka, zwłaszcza umysłowej, zależą w dużym stopniu od prawidłowej organizacji jego wypoczynku. Młody organizm, aby mógł prawidłowo funkcjonować, musi właściwie wypoczywać. Z punktu widzenia higieny nadzwyczaj istotnym faktem jest posiadanie własnego miejsca do spania. Z analizy uzyskanych danych liczbowych wynika, że 166 uczniów, tj. 23,6% badanej grupy nie posiada własnego miejsca do spania.

Tabela 6. Warunki wypoczynkowe

Miejsce do spania	Ilość	%	Postawy			
			Pozytywne		Negatywne	
			Ilość	%	Ilość	%
posiada własne	538	76,4	274	50,9	264	49,1
nie posiada	166	23,6	68	41,0	98	59,0
Razem	704	100,0	342	48,6	322	51,4

Odbija się to wyraźnie na postawach uczniów — 59,0% negatywnych postaw odnosi się do uczniów, którzy posiadają trudne i bardzo trudne warunki mieszkaniowe. Natomiast w grupie uczniów posiadających własne łóżko procent takich postaw jest niższy i wynosi 49,1. Porównując wyniki badań H. Buczyńskiej¹⁰ z lat 1949—1961 z przedstawionymi danymi, możemy zaobserwować znaczną poprawę w tym zakresie. Jednak obecne trudności związane z uzyskaniem własnego mieszkania czynią ten problem nadal aktualnym.

Badacze techniki i higieny pracy umysłowej zwracają uwagę, że dla ucznia własny pokój lub przynajmniej miejsce do pracy jest nieodzownym warunkiem uzyskiwania pozytywnych wyników w nauce. Dlatego też fakt posiadania przez dziecko takiego miejsca świadczy o zrozumieniu potrzeb dziecka przez rodziców i ich troskę o prawidłowy jego rozwój¹¹. Jak wynika z analizy danych liczbowych (tab. 7.) 232 uczniów, tj. 33% nie posiada właściwych warunków do nauki.

Fakt odrabiania lekcji, przygotowania się do zajęć w jednym pomieszczeniu, w którym jednocześnie ogląda się telewizję, słucha radia, prowadzi głośne rozmowy, nie ułatwia procesu uczenia się¹².

Tabela 7. Warunki do nauki

Wskaźniki	Ilość uczniów	%	Postawy			
			Pozytywne		Negatywne	
			Ilość	%	Ilość	%
właściwe warunki do nauki	472	67,0	266	56,4	206	43,6
niewłaściwe warunki do nauki	232	33,0	76	32,8	156	67,2
Ogółem	704	100,0	342	48,6	362	51,4

Prowadzi to do narastania trudności w nauce i przykrych sytuacji w czasie zajęć w klasie (ciągłe napięcia nerwowe, uczucia niepewności, wstydu przed kolegami itp.). Faktyczne przyczyny swoich niepowodzeń uczeń często ukrywa, uciekając się do kłamstwa; nierzadko sytuacje te znajdują swoje rozwiązanie w umyślnym opuszczaniu przez ucznia zajęć szkolnych. W rezultacie zachowanie takiego ucznia staje się sprzeczne z ogólnie przyjętymi wymogami społecznymi. Większość uczniów klas uzawodowionych przygotowuje się do lekcji w odpowiednich warunkach. W dość licznej grupie uczniów nie posiadających właściwych warunków do nauki notuje się dwukrotnie wyższy procent postaw negatywnych (67,2%).

Wśród wielu czynników decydujących o prawidłowym funkcjonowaniu rodziny nie sposób pominąć stałych dochodów rodziców pozwalających na utrzymanie dzieci. Stałe dochody umożliwiają przecież racjonalne żywienie, pozwalają na zakup odzieży, obuwia oraz zapewniają spełnienie potrzeb dziecka związanych z nauką, wypoczynkiem, rozrywką itp. Przyjmujemy za Cz. Cz. Czapow¹³ dochody miesięczne na jedną osobę w rodzinie w wysokości do 500 zł za poniżej dostateczne, od 500 do 1000 zł za dostateczne, a powyżej 1000 zł za zadowalające. Sytuację badanych rodzin w tym zakresie ilustruje tab. 8.

Z zestawienia wynika, że zdecydowana większość badanych znajduje się w kategorii rodzin najniżej uposażonych. Zaledwie 82 rodziny (11,7%) są w stanie zapewnić swoim dzieciom odpowiednie warunki. Podkreślić należy tu fakt, że wśród uczniów żyjących w trudnych warunkach materialnych aż 144 (67%) przejawia postawy negatywne.

Reasumując dotychczasowe rozważania, można stwierdzić, że trudne warunki materialne wywierają wpływ na kształtowanie postaw negatywnych. Głównymi czynnikami w tym zakresie są warunki do nauki i wypoczynku (por. tab. 9).

Tabela 8. Zarobki rodziców

Poziom dochodów	Ilość	%	Postawy			
			Pozytywne		Negatywne	
			Ilość	%	Ilość	%
poniżej dostatecznego	215	30,5	71	33,0	144	67,0
dostateczny	214	30,4	121	56,5	93	43,5
zadowalający	82	11,7	47	57,3	35	42,7
brak informacji	193	27,4	104	53,4	89	46,6
Ogółem	704	100,0	343	48,7	361	51,3

Tabela 9. Wpływ warunków materialnych na postawy uczniów

Wskaźniki	Postawy	
	Pozytywne	Negatywne
	%	%
sytuacja mieszkaniowa	51,0	49,0
warunki wypoczynku	45,9	54,1
warunki do nauki	44,6	55,4
zarobki rodziców	50,0	50,0

4. Uwagi końcowe

Z całokształtu przeanalizowanego materiału wynika, że środowisko rodzinne ucznia stanowi zespół składników, które w różnym stopniu decydują o wynikach w nauce i wpływają na rozwój społeczny danego ucznia. Wśród uczniów klas uzawodowionych spotykamy się na ogół z niekorzystnymi warunkami środowiska rodzinnego w zakresie obydwu analizowanych grup czynników, tj. moralnych i materialnych, przy czym najmniej korzystne warunki środowiska rodzinnego posiadają uczniowie o postawie negatywnej. W zakresie czynników moralnych, które w głównej mierze decydują o wynikach w nauce i zachowaniu badanej grupy uczniów, największy wpływ na postawy wywiera charakter pozytcia rodziców, a wśród materialnych — warunki do nauki i wypoczynku.

Z przedstawionych danych i wyprowadzonych uogólnień wynika, że niekorzystne warunki rodzinne są powszechnym i głównym źródłem naruszenia przez uczniów klas uzawodowionych podstawowych norm i zasad życia społecznego. W środowisku rodzinnym tych uczniów występuje przeważnie kilka

niekorzystnych czynników jednocześnie i dlatego w tak znacznym stopniu decydują one o niewłaściwych postawach badanej zbiorowości. Rodzice na ogół nie dostrzegają niekorzystnych czynników działających we własnym środowisku i odpowiedzialnością za złe postępy w nauce, czy niewłaściwe zachowanie dzieci obarczają kolegów, szkołę i samo dziecko. W związku z tym konieczne staje się:

1. Podejmowanie stałych wysiłków w celu doprowadzenia do ścisłej współpracy szkoły z domem.
2. Stosowanie różnych form pedagogizacji rodziców i całego społeczeństwa.
3. Rekompensowanie braków środowiska rodzinnego przez przedłużanie pracy pozalekcyjnej i pozaszkolnej z uwzględnieniem akcji dożywiania.
4. Zainteresowanie zakładów pracy sytuacją rodzinną dzieci i ich pracowników.
5. Prowadzenie ścisłej współpracy z Milicją Obywatelską celem likwidowania najwcześniejszych przejawów niedostosowania społecznego.

PRZYPISY

¹ Por.: Z. Tyszką; *Socjologia rodziny*. PWN, Warszawa 1976, s. 123.

² Por. Cz. Kupisiewicz; *Niepowodzenia dydaktyczne*. Przyczyny i niektóre środki zaradcze. PWN, Warszawa 1964, s. 53; A. Łukawska; *Dydaktyczne przyczyny trudności w nauce szkolnej*. PZWS, Warszawa 1973, s. 70; E. Szewczyk; *Rodzina jako środowisko wychowawcze*. Nauczyciel i Wychowanie 1975, nr 2, s. 41.

³ Por. E. Szewczyk; op. cit., s. 47.

⁴ Ibidem, s. 41.

⁵ Por. S. Mika, J. Wołczyk; *Kształcenie postaw w socjalistycznej szkole*. Nowa Szkoła 1974, nr 10, s. 10.

⁶ Por. Cz. Czapow, *Rodzina a wychowanie*. IWNK Warszawa 1968, s. 223.

⁷ Zagęszczenie osób na jedną izbę przyjęto za E. Szewczyk, op. cit., s. 47.

⁸ Por.: *Rocznik Statystyczny*. GUS 1975, s. 409.

⁹ Por.: E. Szewczyk; op. cit., s. 47.

¹⁰ H. Buczyńska; *Dziecko w mieszkaniu*. Problemy rodziny 1966, nr 2/28, s. 26.

¹¹ Por.: J. Kargul; *Z badań nad organizacją życia rodzinnego*. Ruch Pedagogiczny 1976, nr 1.

¹² Por.: M. Scieszzyński; *Indywidualizacja wychowania i nauczania*. Wychowanie 1973, nr 19, s. 9.

¹³ Dane dotyczące kategorii zarobków pochodzą z roku 1968, są więc znacznie zaniżone w stosunku do obecnych. Por.: Cz. Czapow; op. cit., s. 337.

J. NAPIÓRKOWSKI

INFLUENCE OF MORAL AND FINANCIAL FACTORS OF THE FAMILY UPON THE PUPILS OF PROFESSION CLASSES

Summary

The paper shows the influence of the family environment on behaviour and school results of the pupils of profession classes. It answers, in a way, the question why these pupils found themselves in the classes where they prepare to their future

profession. Among many factors, only those which are considered the most important are discussed in the article. These most important factors are; moral ones — where the relationships between parents and the phenomenon of alcoholism are discussed and financial factors where wages and living conditions are considered. It was proved that the pupils come from very difficult family environments with wrong educational atmosphere. The conclusion shows the means of resocialisation of young people coming from this type of families.

ВЛИЯНИЕ МОРАЛЬНЫХ И МАТЕРИАЛЬНЫХ ФАКТОРОВ СЕМЬИ НА ПОВЕДЕНИЕ УЧЕНИКОВ В КЛАССАХ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ

Резюме

Статья указывает влияние на поведение и успеваемость учеников с профессиональной подготовкой. Дает также ответ на вопрос почему эти ученики попали в эти классы. Из состава многих элементов семьи, имеющих влияние на ученика, выделены в этой статье только те, которые являются наиболее существенными. Прежде всего это моральные, в кругу которых рассматривается супружество родителей и вопрос алкоголизма и материальные, к которым относятся домашние условия и забаротки.

Исследования показали, что эти ученики являются в основном выходами из семей, в которых очень тяжелые условия: несоответствующая атмосфера воспитания, перепаселенные квартиры, довольно часто тяжелые материальные условия.

Выводы поданы в конце статьи указывают на способы перевоспитания такой молодёжи.